

Mandag
26. juni
2023

Aftenposten

Grunnlagt 1860
Av Chr. Schibsted

Aftenposten
arbeider etter
Vær Varsom-plakatens
regler for god presseetikk.

Trine Eilertsen
Sjefredaktør

Tone Tveøy
Strøm-Gundersen
Nyhetsredaktør

Kjetil B. Alstadheim
Politisk redaktør

Lillian Vambheim
Featureredaktør

Cecilie Asker
Kulturredaktør

Erik Tornes
Debattredaktør

Eirik Hammersmark
Winsnes
Utviklingsredaktør

Audun Solberg
Redaktør avis og forlag

Ideer & medier

Å | På en mandag
Harald Stanghelle
Kommentator

Jeg håper å ta feil, men liker ikke det jeg ser

I verste fall er et liberalt tidsvindu i ferd med å lukke seg.

I desember 1972 skrev jeg en kommentar i den kristne avisen Dagen under tittelen «Nei til Superstar». Som 16-åring hadde jeg sommeren det året vært på tur alene til London. Der gikk musikalen «Jesus Christ Superstar» på Palace Theatre, og jeg fikk billigste plass oppunder taket i den svære salen. Det ble en rystende opplevelse. Selv om jeg da hadde brutt med min vestlandske indremisjonsbakgrunn, opplevde jeg dette som gudsbespottelse. En hån mot «en fattig snekkersønn fra Nasaret som skyldfri døde på et kors», slik jeg formulerte det.

Fortsatt husker jeg redselen ved å sitte som tilskuere til det som utspilte seg på scenen. Så dypt satt frykten for blasfemiens konsekvenser i min ellers temmelig frigjorte sjel. En redsel rotfestet i at her var jeg vitne til at det ble gjort narr av den allmektige.

I Bergen syslet Den Nationale Scene med tanken om å sette opp «Jesus Christ Superstar». Og min ungdommelige kommentar endte med en innstendig oppfordring til teatersjef Knut Thomassen om ikke å gjøre det. Han burde «tenke på alle dem som har respekt for den Jesus som Bibelen forteller om».

Det mente altså 1972-utgaven av meg.

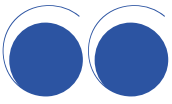
Et mer liberalt samfunnsklima. Drøyt 50 år senere har nok «åndskamper» fra den gang begrenset interesse. De skjedde i en brytningstid som skapte et mye mer liberalt samfunnsklima.

Blasfemi burde derfor være gårdsdagens tema. Det er det ikke. For det strekker seg linjer fra 1970-tallet og inn i vår tid. Stridene har nok skiftet ham, men konsekvensen er den samme. En dyrking av det illiberale.

Lenge så det ut til bare å gå i en stadig mer liberal retning. Nå ser vi helt andre trender.

Jeg mener å se en slags forestilling om moralsk og politisk «renhet» som transformeres til kompromissløse krav om sensur

Et både alvorlig og komisk eksempel er den ferske striden rundt «Life of Brian», Monty Python-gjengens legendariske film der det harseleres over religiøst hysteri, maktmisbruk og den radikale bevegelsens mest selvopptatte sider.

Da den kom, tok ikke religiøse ledere filmens poeng. De så bare gudsbespottelse og krenkelser. Her i Norge forbød Statens Filmkontroll i januar 1980 like godt hele filmen. «Grovt blasfemisk» og «moralisk nedbrytende», siterer Johanne Elster Hanson fra møteprotokollen i en fascinerende gjennomgang i tidsskriftet Vagant.

Debatten raste i mange land, men svenskene brukte det norske visningsforbudet i lanseringskampanjen:

«Filmen som är så rolig att den totalförbjudits i Norge!»

Det forkynte et gigantisk lysskilt som strakte seg langs hele fasaden på Sture-teatern i Stockholm.

Nå strammes skruen. Historiens norske fasit er at forbudet ble opphevet etter ti måneders intens debatt. Da hadde man gitt opp et forsøk på å stryke filmens mest ikoniske scene: Korsfestelsen med avsynning av «Always Look on the Bright Side of Life». Men 18 års aldersgrense insisterte Filmkontrollen på.

I dag kunne dette vært en kuriøs fotnote i yttringsfrihetens kronglete historie. Dessverre er den noe langt mer. For nå skal «Life of Brian» gå til scenen, men før den er klar for Broadway, reises det krav om forandringer. Dagens woke-aktivister nekter å være med på at det fra scenen fleipes med mannen som ønsker å bli kvinne og få barn.

«Det er alle menns rett å få babyer hvis han ønsker det», som det argumenteres med i filmen.

Innvendinger som at «du har jo ingen livmor», avvises blankt. Allmøtet i filmens frigjøringsbevegelse, «Judeas Folkefront», vedtar da også å støtte menns rett til få barn fordi det «er et symbolsk uttrykk for vår kamp mot undertrykkelse».

Slik humor defineres i dag som en hån mot transpersoner. Derfor kreves det strøket fra teaterversjonens manus. Noe Monty Pythons John Cleese nekter.

Igjen skal altså skruen strammes et hakk på skalaen for det akseptable.

Orker ikke lukten. Selv har jeg ytret meg om slike problemstillinger i 51 år.

Lenge så det ut til bare å gå i en stadig mer liberal retning. Nå ser vi helt andre trender. De er motstridende og høyst ulike, men har illiberalitet som et minste felles multiplum. Jeg mener å se en slags forestilling om moralsk og politisk «renhet» som transformeres til kompromissløse krav om sensur.

Krav som fyres opp av alle krigerne på sosiale medier - enten de nå kommer fra høyre- eller venstresiden, eller dukker opp som islamistiske fanatikere med brann i blikket, gift i pennen og i verste fall: bomber i bagasjen.

Det er vondt å erkjenne at vi kan være på vei tilbake til noe jeg trodde var trygt plassert i vår nære fortid. For nå fornemmer jeg noe gjenkjennbart fra min egen ung-

dom i luften. Og jeg orker knapt lukten av det.

I verste fall er et liberalt tidsvindu i ferd med å lukke seg. Jeg håper jeg tar grundig feil, men liker altså ikke det jeg ser.

Rushdie-fatwaen, karikaturstriden, Charlie Hebdo-massakren og Samuel Paty-drapet har vært en brutal lekse i den religiøse fanatismens kraft på europeisk jord. En kraft mange av min generasjon trodde tilhørte fortiden.

Unik mulighet for misbruk. Men leksen omfatter også lærdommen om at yttringer nå ikke kjenner noen landegrenser. Det gir en unik mulighet for misbruk til egne formål.

Det så vi da danske imamer reiste til Midtøsten og fyrte opp karikaturstriden. Eller da president Recep Tayyip Erdogan forlangte - og fikk - straffeforfølgning av den tyske komikeren Jan Böhmermann etter hans grove harselas med tyrkeren.

Den samme Erdogan har brukt provokatøren Rasmus Paludans koranbrenning som påskudd for å trenere svensk Nato-medlemskap.

Eksemplene er mange. Et eneste blikk på verdensscenen er nok for å gjenkjenne bruken av et slags utvidet blasfemibegrep.

Som når den russisk-ortodokse presten Viktor Ioann Burdin for en drøy uke siden fikk yrkesforbud av en kirkelig domstol etter en tiltale for «blasfemi mot helgener og kirken». Hans synd er å minne om det femte bud - «Du skal ikke slå ihjel» - i sin kritikk av Ukraina-krigen.

Eller når en mektig evangelikal høyreside i USA sensurerer undervisning og biblioteker. For ikke å snakke om at den fremadstormende woke-bevegelsen trakkasserer alle som ikke holder seg til den «rette» lære.

Biskoper som liberalt håp. Summen av alt dette er en form for absoluttenes renesanse, også i vestlige demokratier.

Det er vanskelig å akseptere, men ikke å forstå at selveste The New York Times fra 2019 kuttet ut sin faste karikaturtegning.

Ytringsrommet blir presset fra både høyre og venstre. Slik blir det stadig trangere. En trend som bryter med den liberalitet som skjøt fart på 1970-tallet. Og som lenge gjorde døren høyere og porten videre.

For et talende tegn på liberal utvikling er nettopp «Jesus Christ Superstar». Den Nationale Scene satte riktignok aldri opp forestillingen jeg i 1972 advarte mot. Det gjorde imidlertid Det Norske Teatret knappe 40 år senere.

I 2009 gjorde mannen med navnet Hank von Helvete en glitrende rolletolkning som Jesus. Og da han holdt konsert med sanger fra forestillingen, stilte bispekollegiet i Den norske kirke opp som korister. Uten motforestillinger og med stor entusiasme.

Slik kan til og med biskoper representere et liberalt håp.

Jeg skulle ønske det var en fremtidspeker, men nå tviler jeg på det.

Les intervju med Inge Grødum på Kultur, side 40-41